

Textual Criticism In Shī'a (PhD. Dissertation)

Peyman Ünügür^{1*}

Abstract

Beginning with *‘usūls*, that is, the ḥadith booklets which were originally formed to record the Imam’s words back in the late second hijrī century, Shī‘ī (Ithnā ‘Asharī/Twelve) ḥadith scholarship has developed a comprehensive and unique literature over the last twelve centuries. One of the unique features of Twelver Shī‘īte ḥadith approach is the fact that the systematic application of *isnād*-centered criticism in the study and evaluation of ḥadiths with regard to accuracy was begun to be practiced after the 7th hijrī century and gained wide acceptance only after that time. To put it differently, the text (*matn*) and the textual criteria, instead of the chain of transmitters (*sanad*) were central in the evaluation of ḥadith reports for a long time in the history of Shī‘ī ḥadith scholarship. This centrality of textual criteria employed in the evaluation of ḥadith reports continued throughout the Shī‘ī ḥadith history and it reached its most effective position in the last century. Despite the decisive role the text and textual criteria have played in the study of ḥadiths in Shī‘a, textual criticism has received little scholarly attention so far, which makes this topic a significant research question. Furthermore, in order to examine the exact meaning of textual criticism present in Islamic tradition as comprehensively as possible, it is a necessity to approach it not only from Sunnī perspective but also with an approach that includes all the other *madhhabs*. Correspondingly, this study, *Şī‘a’da Metin Tenkidi [Textual Criticism In Shī‘a]* (PhD. Dissertation, Ankara University, Institute of Social

^{1*} Assistant Prof., Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Studies, Department of Hadith, Ankara, Turkey
Dr. Öğretim Üyesi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı, Ankara
peyman.unugur@gmail.com ORCID 0000-0001-6572-8770

Types: Summaries of Doctoral Dissertations

Received: 24 July 2019

Accepted: 31 July 2019

Published: 31 July 2019

Cite as: Peyman Ünügür, “Textual Criticism In Shī‘a (PhD. Dissertation)”, *ULUM* 2/1 (July 2019): 203-208,
<https://doi.org/10.5281/zenodo.3357007>

Science, Department of Main Islamic Sciences, Ankara, Turkey, 2017) has explored the different approaches and practices of textual criticism as employed over the course of Shī‘ite ḥadith tradition.

The social and political unrest, especially during the 2nd and 3rd hijrī centuries before the Shī‘a (Ithnā ‘Ashariyah) completed its development as a systematic Islamic *madhhab*, led to the emergence of *ghulāt*, the extremist groups ascribing divine characteristics to ‘Alī and his family members. As an effective way of propagation and attracting more supporters, such groups used some reports fabricated in accordance with their views, and attributed them to the Imams of Shī‘a. The widespread practice of fabricating ḥadiths led way to the formation of a group reacting against such extremist ideas as well. The first chapter of the thesis provides a brief overview of the 3rd century Shī‘ī theologians’ critiques of the *ghulāt*-induced ḥadiths, and explores the initial attempts of early-period Akhbārīs, the scholars of so-called Qom School, to eliminate the fabricated reports as the first practices of textual criticism made by Twelver Shī‘ites.

Having lived in the 3rd hijrī century, al-Faḍl b. Shāzān (d. 260/873-4) and Ibn Qiba (d. 319/931) were among the early Shī‘ī theologians, and they developed significant approaches with regard to textual criticism in ḥadith scholarship. They claimed that some factoids attributed to Shī‘a were actually originated from the reports of *ghulāt*, and thus criticized them.

The uncompromising attitude of Qom School towards the *ghulāt* is presented by Imāmiyyah as an argument for the elimination of fabricated ḥadiths and not including these kind of reports in *al-Kutub al-Arba‘a*. Indeed, it is obvious that the scholars of early Qom School employed a text-based criteria in eliminating the reports containing extremist ideas, such as ascribing divinity to other beings except Allah. As a matter of fact, such extremist ideas of *ghulāt* do not appear as ḥadith reports in Shī‘ī compilations. While the absence of such reports can be seen as an argument for the existence of a critical approach based on the content (*matn*), it is rather impossible to determine the exact criteria used and the status of textual criticism due to lack of data concerning its methodology. Besides, it cannot be claimed that these efforts were successful in eliminating the fabricated reports of *ghulāt* completely and in preventing their circulation among the Shī‘ī ḥadith sources. Additionally, when it comes to the problem of *imāmah* -the identity and the features of the leaders after Prophet Mohammad-, the critique of the fabricated reports was not practiced in the same meticulous manner, which is because of the fact that its *imāmah* paradigm is the core concept shaping Imāmiyyah as a *madhhab* and Shī‘ī scholars failed to be objective in evaluating the *ghulāt* fabricated reports on this issue. Consequently, most of such reports escaped textual criticism.

The second chapter examines the approaches and practices of Baghdad, Ḥilla and Jabal ‘Āmil Usūlī schools, which had active roles between 5th and 11th hijrī centuries respectively, towards textual criticism. The most prominent representatives of Baghdad Usūlī School are al-Shayḥ al-Mufid (d. 413/1022), al-Sharīf al-Murtaḍā (d. 436/1044) and Abū Ja‘far al-Ṭūsī (d. 460/1067). Drawing on the works of these three scholars, it was aimed to be exposed the fact that text-related issues are the main determinants for evaluating, accepting or rejecting ḥadith reports in practise of Baghdad Usūlī School. In this respect, the key concept, used by these scholars is “*qarīna*”. According to their approaches, “*khabar al-wāhid*” (a report which falls short of the predicate *mutawātir*) is acceptable only when it has one of the *qarīnas* which are being coherent with the Qur'an, Sunnah, reason or *ijmā‘*. The reports contradicting those *qarīnas* were claimed to have been rejected, at least theoretically. On the other hand, the role of *sanad* was not overlooked completely by scholars of Baghdad. It is obvious that *isnād* was an important tool in evaluating contradictory reports, as in

the practise of al-Ṭūsī in particular. As I argue, Bagdad Usūlī School had serious doubts concerning the accuracy of *sanads* of reports, which made the scholars employ textual criticism instead of *isnād*, as the main method in evaluating ḥadith reports.

Increased emphasis on the role of *isnād* with the rise of Ḥilla School in 7th hijrī century resulted in a decrease in the efficiency of *qarīnas* related to *matn*. I am of the opinion that the most influential factor for this is the fact the Shī‘a communities had to live under Sunnī rule for long years, especially with the collapse of the Buwayhids in the second half of the 5th hijrī century. It is inconceivable that Shī‘a, undergoing an unproductive era after Buwayhids, was not affected by Sunnī understanding, which was at the height of its scholarly productivity back then. Thus, with the Ḥilla School, *isnād* began to gain a substantial position in Shī‘ī ḥadith methodology in ways similar to the *isnād*-centered Sunnī ḥadith methodology. Moreover, the *isnād*-centered Usūlism, beginning with the Ḥilla School, reached its heyday especially with al-Shahīd al-Thānī (d. 965-6/1559), who was one of the prominent scholars of Jabal ‘Āmil of Lebanon. This is due to the different approach of al-Shahīd al-Thānī favoured in ḥadith evaluation process. In Ḥilla School, despite the increasing role of *isnād*, *matn* was still important. However, al-Shahīd al-Thānī, who wrote Shī‘a’s first ḥadith methodology book, rejected the role of *matn* in the consideration of ḥadith reports almost completely. As I argue, that dysfunction of textual criticism, which is one of two main methods of ḥadith criticism, accelerated the rise of Systematic Akhbārism, which gained prominence in the 11th hijrī century and objected to all forms of criticising ḥadith reports.

The third chapter investigates the contemporary practises of textual criticism. During the last century, in addition to the classical approach of Usūlism, significant improvements have taken place with regard to the understanding of textual criticism because of various historical and sociological factors. Within the scope of such recent practices, there have been scholarly attempts to identify and eliminate the ḥadith reports that were fabricated -especially- by *ghulāt* in the early period of Islam and found their ways into the main ḥadith sources. In this regard, it is crucial that the first examples of *mawḍū‘āt* books, including the fabricated reports, have been compiled. Especially in *al-Mawḍū‘āt* of Hāshim Ma‘rūf al-Ḥasanī, textual criticism seems to be the main method used in order to identify the fabricated reports. However, it is not possible to say that such attempts have found wide acceptance among the Shī‘a scholars yet.

To conclude, this study demonstrates that the textual criticism has always been used as a method in evaluating ḥadith reports throughout the history of Shī‘ī ḥadith scholarship. However, there are differences with regard to the scale of emphasis put on textual criticism and to what extent it has been employed as a methodology in each school. Even in the periods dominated by al-Shahīd al-Thānī and his successors and shortly afterwards by Akhbārīs, textual criticism was applied to the reports related to doctrinal issues while its practice area was significantly limited for the reports on Islamic Jurisprudence.

Keywords

Ḥadith, Shī‘a/Shī‘ism, Textual criticism, *Ghulāt*, Fabricated reports (*Mawḍū‘āt*), *Qarīna*

Şî’a’da Metin Tenkidi (Doktora Tezi)

Özet

Hicrî II. asrın sonlarında imamların sözlerinin *aşl* adı verilen küçük hadis mecmualarına kaydedilmesi ile başlayan ve günümüze kadar yaklaşık on iki asır boyunca devam eden Şî’î/İmâmî hadis faaliyetleri sonucunda oldukça geniş ve kendine has bir literatür teşekkül etmiştir. Şî’î hadis anlayışının kendine has özelliklerinden biri, rivayetlerin kabul ya da reddinde kullanılan temel yöntemlerden biri olan isnad tenkidinin, hicrî yedinci asır gibi oldukça geç bir dönemde daha sistemli bir şekilde uygulanmaya başlanması ve ancak bu asırdan sonra rivayetlerin değerlendirilmesinde merkezî bir konum kazanmış olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, Şî’î hadis tarihinin uzun bir döneminde, rivayetlerin değerlendirilmesinde râvîler ve senede dair hususlardan daha ziyade metne dair kıstaslar belirleyici olmuştur. Metne dair kriterlerin belirleyici rolü Şî’a hadis tarihi boyunca çeşitli düzeylerde devam etmiş, son bir asırlık süreçte de en etkin konumuna ulaşmıştır. Rivayetlerin metnine dair kıstasların rivayetlerin değerlendirilmesindeki belirleyiciliği ve bu alanda kapsamlı bir çalışma yapılmamış olması, “Şî’a’da Metin Tenkidi” konusunu araştırmaya değer kılmaktadır. Ayrıca nihaî aşamada İslâmî gelenekte metin tenkidinin tam olarak ne ifade ettiğinin anlaşılabilmesi ve ortaya konabilmesinin yolu, birçok meselede olduğu gibi, konuyu sadece Ehlu’s-Sunne merkezli değil bütün mezhep/ekolleri kuşatıcı bir yaklaşımla ele almaktan geçmektedir. Bu bağlamda *Şî’a’da Metin Tenkidi* (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Ankara, Türkiye, 2017) adlı tezimizde Şî’î hadis tarihi boyunca metin tenkidi bağlamında ortaya çıkan farklı yaklaşım ve uygulamalar incelenmiştir.

İsnâaşeriyye/İmâmîyye’nin kendi içerisindeki sistematik gelişimini tamamlamasından önceki dönemde özellikle hicrî II. ve III. asırlardaki belirsizlikler, Ali taraftarlığını esas alan *ğulât* gruplarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu gruplar zamanla görüşlerini yaymak ve taraftar toplamak için, fikirleri doğrultusunda uydurdukları ve Şî’î imamlara nispet ettikleri rivayetleri işlevsel bir araç olarak kullanmışlardır. Bu tür rivayetlerin Şî’a içerisinde yaygınlık kazanmaya başlaması, aşırı fikirlere karşı bir refleksin oluşumunu da beraberinde getirmiştir. Tezin birinci bölümünde, III. hicrî asırda yaşayan Şî’î kelimcilerin *ğulât* kaynaklı rivayetlere yönelik tenkitleri ve erken dönem Aḥbârîliğin temsilcisi olan Kum Ekolü alimleri tarafından *ğuluv* içerikli rivayetlerin ayıklanması bağlamında atılan adımlar, İsnâaşeriyye’nin bir ekol olarak ortaya koyduğu ilk metin tenkidi uygulamaları olarak incelenmiştir.

Hicrî III. asırda yaşayan ve ilk Şî’î kelimciler arasında kabul edilen el-Faḍl b. Şâzân (ö. 260/873-4) ve İbn Kıbbî (ö. 319/931) gibi ulemanın metin tenkidi kapsamında değerlendirilebilecek kayda değer bir eleştirel yaklaşım sergiledikleri anlaşılmaktadır. Bu bağlamda onlar Şî’î itikadına atfedilen birtakım yanlış kabullerin *ğâlî* içerikli rivayetlerden kaynaklandığını savunmuş ve bunları eleştirmişlerdir.

Kum Ekolünün *ğulâta* karşı tavizsiz tutumu, Şî’a tarafından *ğuluv* içerikli rivayetlerin ayıklanmış olmasının ve *el-Kutubu’l-Erba’a*’da bu tarz rivayetlerin yer almamasının dayanağı olarak sunulmaktadır. Gerçekten de Kum Ekolü alimlerinin aşırı fikirlerin uç noktasını temsil eden “Allah’tan başkasına ulûhiyet atfı” gibi konulardaki rivayetlere karşı muhtevayı esas alan bir ayıklama yöntemi kullanmış oldukları anlaşılmaktadır. Zira *ğulâtın* bu uç görüşleri rivayet formunda Şî’î kaynaklarda yer almamaktadır. Bu durum muhtevaya

dayalı bir yaklaşımın varlığını gösterse de metoda dair herhangi bir verinin bulunmaması sebebiyle, metin tenkidi kriterlerini ya da tenkidin keyfiyetini tespit etmek mümkün değildir. Ayrıca bu çabalar ile *ğālî* içerikli rivayetlerin tamamen ayıklanarak temel hadis kaynaklarına dahil olmasının önüne geçildiği de iddia edilemez. Zira imâmet meselesine sıra geldiğinde *ğuluv* içerikli rivayetlere yönelik muhteva tenkidi aynı titizlikle sürdürülememiştir. Bu durum imâmet anlayışının Şî‘a’yı Şî‘a yapan en temel unsur olmasıyla ilişkilidir. Bunun bir sonucu olarak Şî‘a’nın imâmet konusundaki *ğuluv* içerikli rivayetlere karşı objektif bir tutum sergilemesi güçleşmiş ve imamların üstünlükleri ile ilgili konulardaki *ğuluv* içerikli rivayetler –büyük ölçüde- muhteva tenkidinin kapsamı dışında kalmıştır.

İkinci bölümde hicrî V. asır ile XI. asır arasındaki süreçte etkin olan Bağdat, Hille ve Cebel-i Âmil (Lübnan) Uşûlî ekollerinin metin tenkidine dair yaklaşım ve uygulamaları ele alınmıştır. Bunlardan birincisi olan Bağdat Ekolü’nün en önemli temsilcileri Şeyh el-Mufid (ö. 413/1022), Şerif el-Murtaḍā (ö. 436/1044) ve Ebū Cafer eṭ-Ṭūsî’dir (ö. 460/1067). Söz konusu alimlerin eserlerinden yola çıkılarak, Bağdat Ekolü’nün etkin olduğu dönemde metne dair hususların, rivayetlerin değerlendirilmesinde, kabul ya da reddinde temel belirleyici faktör olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda söz konusu Uşûlî alimlerce kullanılan kilit kavram ‘*karîne*’dir. Buna göre haber-i vahidler, Kur’an’a, Sünnet’e, akla, icma’ya ve amelî şöhrete uygunluk *karînelerinden* biri veya birkaçına sahip oldukları ölçüde muteberdir. Mezkur kıstaslara muhalif olan rivayetlerin ise reddedileceği en azından teorik olarak ortaya konmuştur. Diğer yandan, Bağdat dönemi alimlerince senedin rolünün tamamen bir kenara bırakıldığı söylenemez. Bilhassa eṭ-Ṭūsî tarafından, ihtilaf halindeki rivayetlerin tercihinde isnadın ön plana çıkarıldığı müşahede edilmektedir. Kanaatimizce Uşûlî alimlerin metin tenkidini merkeze almalarında, rivayetlerin naklediliş keyfiyeti dolayısıyla senedleri noktasında ciddi endişelere sahip olmaları etkili olmuştur.

Hicrî VII. asırda Hille Ekolünün yükselişe geçmesi ile birlikte artan isnad vurgusu, metne dair *karîneler*in işlevini azaltmıştır. İsnada yönelik vurgunun artmasında kanaatimizce en etkili faktör, Buveyhîler’in hicrî V. asrın ikinci yarısındaki yıkılışından itibaren Şî‘a’nın Sünnîliği benimseyen iktidarların hakimiyetinde varlığını sürdürmüş olmasıdır. Buveyhîler sonrası, ilmî faaliyetlerinde bir duraklama dönemine giren Şî‘a’nın, aynı süreçte ilmî faaliyetlerinde oldukça üretken bir durumda olan Sünnî anlayıştan etkilenmemiş olması düşünülemez. Dolayısıyla erken dönemlerden itibaren isnad merkezli bir yol izleyen Sünnî hadis usulü anlayışına benzer şekilde, Hille Ekolü ile birlikte Şî‘î hadis usulünde de isnad, merkezî bir konum kazanmıştır. Hille Ekolü ile başlayan isnad merkezli Uşûlîliğin, Cebel-i Âmil Ekolü alimlerinden bilhassa eş-Şehîdu’s-Şānî (ö. 965-6/1559) ile birlikte altın çağını yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu durum eş-Şehîdu’s-Şānî’nin hadislerin değerlendirilmesinde benimsediği farklı tutumdan kaynaklanmaktadır. Zira Hille Ekolü’nde isnadın rolü artsa da metin hala önemli bir kıstastır. Şî‘a’nın ilk hadis usulü eserini telif eden eş-Şehîdu’s-Şānî ise metnin, bir rivayetın değerlendirilmesi, kabul ya da reddindeki rolünü neredeyse tamamen reddetmiştir. Kanaatimizce rivayetlere yönelik temel iki tenkit yönteminden biri olan metin tenkidinin büyük ölçüde işlevsiz hale gelmesi, hicrî XI. asırda yükselme eğiliminde olan ve rivayetlerin herhangi bir şekilde tenkidine karşı çıkan Sistematik Aḥbārîliğin bu yükselişine ivme kazandırmıştır.

Üçüncü bölüm, Şî‘a içerisinde ortaya çıkan çağdaş metin tenkidi faaliyetlerine ayrılmıştır. Uşûlî anlayışın bir yandan klasik çizgisinde yoluna devam ettiği son asırda, çeşitli tarihsel ve sosyolojik faktörlerin etkisiyle metin tenkidi anlayışında kayda değer gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemdeki metin tenkidi faaliyetleri

kapsamında, erken dönemlerde bilhassa *ġulāt* tarafından uydurulan ve kaynaklara giren *mevḏū‘* rivayetler tespit edilmeye ve ayıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda ilk *Mevḏū‘āt* eserlerinin telif edilmiş olması kayda değerdir. Özellikle Hāşim Ma‘rūf el-Ḥasenī’nin *el-Mevḏū‘āt*’ında uydurma rivayetlerin ortaya konulmasında, metin tenkidinin temel yöntem olduğu görülmektedir. Ancak son bir asırlık süreçte bu noktada atılan adımların, Şī‘a içerisinde genel bir kabule mazhar olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir.

Üç bölümde ulaştığımız sonuçlar, metin tenkidinin Şī‘i hadis tarihinin hemen her döneminde rivayetlerin kabul ya da reddinde kendisine başvurulmuş bir değerlendirme yöntemi olduğunu göstermektedir. Ekollerin metin tenkidinin önemine yaptıkları vurgu ve onu bir metod olarak ne ölçüde kullandıkları ise farklılık arz etmektedir. İsnad merkezli Uşūlîliğin ve Sistemik Aḥbārîliğin hakim olduğu dönemlerde dahi, fikhî rivayetler bağlamında etkisini kaybetmesine rağmen itikâdî içerikli rivayetlere yönelik metin tenkidi devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler

Hadis, Şī‘a/Şī‘îlik, Metin Tenkidi, *ġulāt*, Uydurma Hadis (*Mevḏū‘*), *Ḳarīne*